

Concept ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving

Concept ruimtelijk afwegingskader

Voor u ligt het concept ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving (hierna concept kader). Doel van het concept kader is de ondersteuning van het regionale proces om een bewuste afweging te maken over waar wordt gebouwd, gegeven het water- en bodemsysteem en de risico's vanuit wateroverlast, overstromingen, bodemdaling en drinkwaterbeschikbaarheid. Dit concept kader is richtinggevend voor gebiedsontwikkeling en keuzes die bevoegde gezagen maken. Hiermee worden water en bodem sturend bij ruimtelijke planvorming. Een ruimtelijk afwegingskader is aangekondigd in de water en bodem sturend brief. Deze brief is de uitwerking van de uitspraak in het coalitieakkoord dat water en bodem sturend moeten worden in de ruimtelijke planvorming. In de brief was de naam nog het richtinggevend kader. Dit is aangepast zodat het beter aansluit op het beoogde proces, namelijk een afweging in de ruimtelijke locatiekeuze. Verder is de naam aangepast omdat het niet alleen voor nieuwbouwwoningen is bedoeld, maar voor alle nieuwe ontwikkelingen in de (toekomstige) gebouwde omgeving. Het gaat hierbij dus ook om bijvoorbeeld bedrijventerreinen of winkels. In de water en bodem brief staan verschillende structurerende keuzes die betrekking hebben op het bebouwde gebied en de ontwikkeling van nieuwe woningen en andere functies. Het concept kader is een eerste stap in de uitwerking van de structurerende keuze 21; *“We maken de risico's van overstromingen, wateroverlast, bodemdaling en drinkwaterbeschikbaarheid sturend bij de locatiekeuze en inrichting van woningbouw. Hiermee voorkomen we dat we nieuwbouw gaan realiseren op locaties waar we later spijt van gaan krijgen. Provincies nemen in hun ruimtelijke arrangementen het (concept) richtinggevend kader mee”*.

Er zijn nog andere structurerende keuzes uit de water en bodem sturend brief die van belang zijn bij de ruimtelijke keuzes van nieuwe ontwikkelingen in de gebouwde omgeving, bijvoorbeeld de uitspraken over niet bouwen in uiterwaarden, buitendijkse gebieden langs het IJsselmeer en het reserveren van de 5% tot 10% van diepe polders voor waterberging. Bij het maken van ruimtelijke keuzes is het belangrijk dat, naast het toepassen van dit concept kader, alle relevante beleidsuitspraken uit de water en bodem brief meegenomen worden bij de te maken ruimtelijke keuzes.

Samenvattend zijn de meest belangrijke punten voor het gebruik van het concept kader:

- Het concept kader is een uitwerking van een deel van de water en bodem sturend brief.
- Het concept kader wordt meegenomen door de provincies bij de ruimtelijke puzzels in het kader van het programma NOVEX. Medeoverheden worden gevraagd de water en bodem brief en dit concept kader zoveel mogelijk toe te passen om locatiekeuze te evalueren, en lokale afwegingen en keuzes te maken voor de inrichting en bouwwijze van nieuwbouwprojecten.
- De uiteindelijke besluiten over ruimtelijke keuzes worden gemaakt door de daarvoor bevoegde gezagen. Met de water en bodem brief en het (concept) ruimtelijk afwegingskader geeft het Rijk hier duidelijkere kaders voor mee.
- Het (concept) kader zal voor de meeste locaties niet een exacte duiding kunnen geven over het wel of niet bouwen en onder welke voorwaarden. Daarmee blijft een regionale analyse en afweging nodig.
- Verdere mogelijke borging van het definitief ruimtelijk afwegingskader wordt nog uitgewerkt.

Methodiek concept ruimtelijk afwegingskader

Het concept kader is gebaseerd op de risico's van overstromingen, wateroverlast, bodemdaling en drinkwaterbeschikbaarheid. In enkele gevallen zal het concept kader aangeven dat een locatie niet geschikt is voor woningbouw, maar in bijna alle gevallen zal het gaan om de noodzaak voor een afgewogen keuze op regionaal of lokaal niveau gegeven het water- en bodemsysteem. Door de risico's voor een project inzichtelijk te maken kan het gesprek gevoerd worden wat er nodig is om een specifieke locatie te ontwikkelen en welke keuzes in de precieze locatie en inrichting van een gebied nodig zijn. De risico's worden inzichtelijk gemaakt gedaan door de plaatsgebonden overstromingskansen (overstromingen en wateroverlast), plaatsgebonden zettingsrisico (bodemdaling) en de opgave op het gebied van drinkwaterbeschikbaarheid centraal te stellen. Hierbij wordt het jaar 2100 als uitgangspunt genomen. De integrale benadering en de toekomstgerichte insteek maken deze aanpak nieuw. Door het hanteren van bestaande normen voor veiligheid van waterkeringen uit de Waterwet, en de klimaatscenario's voor 2100, kunnen besluiten genomen worden over locatiekeuze en inrichting die toekomstbestendig en robuust zijn en de veiligheid meenemen die bestaande wetten en normen al bieden. Veel provincies zijn hier al mee bezig of hebben water- en bodem kaarten ontwikkeld. Het concept kader begeleidt de afweging voor locatiekeuze door middel van een beslisboom (zie bijlage 1). Met inzicht in de lokale risico's kan deze worden doorlopen. Het is nadrukkelijk de bedoeling dat naast het concept kader verdere regionale verdiepende informatie wordt gebruikt. De structurerende keuzes uit de water en bodem brief en het concept kader zijn hierbij de basis, en als hiervan afgeweken wordt met regionale analyses, moet dit worden toegelicht volgens het "comply or explain" principe.

Plaatsgebonden risico's vanuit het watersysteem

Nederland wordt goed beschermd tegen overstromingen en daar gaan we onverminderd mee door. Om aan de nieuwe waterveiligheidsnormen voor onze primaire keringen te voldoen, versterken we 1500 km aan dijken tot 2050. Om Nederland ook rond het regionale watersysteem veilig te houden, maar ook om wateroverlast te voorkomen, kennen we in Nederland ook normen voor regionale keringen en normen voor het lokale watersysteem. Nederland wordt op basis van deze normen goed beschermd, maar er blijft desondanks een kans bestaan dat er

wateroverlast of grote overstromingen optreden. De kans op wateroverlast zal in de toekomst ook toenemen door het vaker voorkomen van extreme regenval. In het concept kader worden de risico's vanuit zowel het hoofdwatersysteem, het regionale watersysteem en het lokale watersysteem gezamenlijk geanalyseerd en inzichtelijk gemaakt, vanuit de bestaande normeringen en met als zichtjaar 2100.

Om het risico vanuit overstromingen en wateroverlast in kaart te brengen wordt er gekeken naar de plaatsgebonden overstromingskans. Dit is de opstapeling van de kansen dat er vanuit het lokale, regionale of hoofdwatersysteem, bij een overstroming of zware regenval, een bepaalde waterdiepte optreedt. Hiermee worden risico's vanuit extreme regen, het regionale systeem en het hoofdwatersysteem samengebracht.

Plaatsgebonden zettingsrisico

Bodem moet ook sturend zijn bij de ruimtelijke keuzes. Binnen het concept kader wordt dit uitgewerkt naar een plaatsgebonden zettingsrisico. Dit is voor het concept kader de zetting die optreedt bij een ophoging van 1 meter zand. Als er veel zetting optreedt is er sprake van slappe ondergrond. Andere aspecten zoals bodembedekking en kwaliteit zijn ook belangrijk, maar geen onderdeel van deze uitwerking (zie hiervoor de structurerende keuzes over bodem uit de water en bodem sturend brief).

Door het ontwikkelen en het bouwen op zettingsgevoelige ondergrond, kunnen de beheerkosten op termijn veel hoger zijn in vergeleken met ontwikkelingen op niet zettingsgevoelige ondergrond. Een voorbeeld hiervan zijn wegen en rioolsystemen, die door sterke zetting veel sneller vervangen moeten worden als er bij de aanleg niet goed rekening mee wordt gehouden. Voor het ontwikkelen op zettingsgevoelige ondergrond zijn technische oplossingen beschikbaar. Het kan zijn dat hiervoor hogere investeringskosten nodig zijn. Tegelijkertijd zullen de beheerkosten op termijn lager uitvallen.

Opgave drinkwaterbeschikbaarheid

Het realiseren van de woningbouwopgave vraagt om voldoende beschikbaarheid van drinkwater, ook in de toekomst. Deze beschikbaarheid staat echter onder druk. Om vertraging van woningbouwplannen en andere ontwikkelingen in de (toekomstige) gebouwde omgeving te voorkomen, is het belangrijk dat er vroegtijdig contact wordt gezocht met drinkwaterbedrijven. Dit is zeker van belang in de gebieden waar VEWIN op dit moment heeft aangegeven dat er directe tekorten zijn, of waar tekorten voor 2030 verwacht worden. Het RIVM heeft hierover een rapport opgeleverd¹ waarin drinkwaterbeschikbaarheid in kaart wordt gebracht. Voor gebieden waarvoor geldt dat de risico's ten aanzien van drinkwaterbeschikbaarheid groot zijn, dient zo snel mogelijk afstemming met de drinkwaterbedrijven te worden gezocht, om samen te kijken naar mogelijke oplossingen.

---

¹ [Waterbeschikbaarheid voor de bereiding van drinkwater tot 2030 - knelpunten en oplossingsrichtingen | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

Toepassing van het concept ruimtelijk afwegingskader

De provincies benutten het concept kader in de ruimtelijke puzzels die vanuit het programma NOVEX van start zijn gegaan. De definitieve versie van het kader zal onderdeel zijn van de af te sluiten bestuursovereenkomsten in het najaar 2023. Het concept kader geeft verder richting aan gemeenten en provincies voor het maken van lokale afwegingen en keuzes voor locaties, inrichting en bouwwijze bij nieuwe bebouwing. Het is hierbij belangrijk om een brede kosten-batenafweging te maken, waarbij het principe van “niet afwentelen” op andere gebieden, of naar de toekomst centraal staat. Verschillende ontwikkellocaties zijn op dit moment al in een vergevorderd stadium en daarvoor geldt dat heroverweging vanuit water en bodem tot onevenredige vertraging zou leiden. Daarom wordt het concept kader om een klimaatrobuuste ontwikkeling te realiseren toegepast op projecten en gebiedsontwikkelingen waarvan op 1-1-2025 nog geen bestemmingsplan is vastgesteld. Voor alle andere ontwikkellocaties wordt het concept kader zoveel mogelijk toegepast, waarbij de locatiekeuze wordt geëvalueerd en mede naar aanleiding daarvan lokale afwegingen en keuzes worden gemaakt voor inrichting van de locatie en de bouwwijze voor nieuwe bebouwing. De uiteindelijke besluiten over ruimtelijke keuzes worden gemaakt door de daarvoor bevoegde gezagen. Verdere mogelijk borging van het definitief ruimtelijk afwegingskader zal worden uitgewerkt.

Wat is het concept ruimtelijk afwegingskader niet

Het (concept) kader is geen instrument dat per locatie exacte duiding gaat geven over wel of niet bouwen. In de water en bodem brief zijn met enkele structurerende keuzes al bepaalde gebieden aangewezen waar nieuwe ontwikkelingen niet wenselijk zijn vanuit het water en bodem systeem. Het concept kader is een hulpmiddel dat decentrale overheden helpt bij de om water en bodem sturend te laten zijn bij de locatiekeuze, bij de inrichting en bij het ontwerp van nieuwbouw.

Vervolgproces ruimtelijk afwegingskader

Op dit moment zijn de bovengenoemde risico's gestructureerd in een beslisboom. Deze beslisboom dient als hulpmiddel bij het sturend laten zijn van water en bodem in ruimtelijke keuzes. Er wordt samen met medeoverheden verder gewerkt aan de doorontwikkeling tot een definitief ruimtelijk afwegingskader, dat de risico's helder inzichtelijk maakt. Omdat de ruimtelijke keuzes meestal op regionaal of lokaal niveau genomen moet worden, is het nu niet mogelijk om precies te duiden wat de impact en gevolgen zullen zijn van het toepassen van het concept kader. Het duiden van de gevolgen van het toepassen van het concept kader is een belangrijk vraagstuk dat in de verdere ontwikkeling in samenwerking met medeoverheden en andere relevante partijen wordt meegenomen. In het vervolgproces worden in ieder geval de volgende onderwerpen verder uitgewerkt als onderdeel van het definitief ruimtelijk afwegingskader. De samenhang van het ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving en de landelijke maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving, de borging van het kader en de mogelijke meerkosten. Het definitief ruimtelijk afwegingskader zal gebruikt worden voor de toetsing van de ruimtelijke arrangementen van de provincies, over hoe water en bodem sturend is voor ontwikkelingen in de gebouwde omgeving.

Beslisboom

Om een structuur te bieden voor de te maken keuzes, gegeven het risico vanuit het water en bodem systeem, is een beslisboom ontwikkeld die stapsgewijs gevolgd kan worden. De beslisboom ziet u op de volgende pagina, en is ook als bijlage toegevoegd ten behoeve van de leesbaarheid. Idealiter wordt deze zo vroeg mogelijk in het verkenningsproces toegepast. De verschillende stappen in de beslisboom zijn gebaseerd op de structurerende keuzes uit de water en bodem brief die relevant zijn voor nieuwe ontwikkelingen in de gebouwde omgeving. De stappen in de beslisboom zijn onderdeel van de verdere uitwerking naar een definitief ruimtelijk afwegingskader en zijn daarmee een eerste stap.

Processchema

Om het gebruik van het (concept) ruimtelijk afwegingskader verder te duiden, is een voorbeeld processchema (bijlage 2) uitgewerkt gebaseerd op de standaard stappen van een ontwikkeling. Dit schema kan gebruikt worden door medeoverheden, om een eerste indicatie te krijgen hoe het concept kader te gebruiken, gegeven de fase waar een project in zit. Het processchema geeft per fase weer welke organisaties logischerwijs betrokken moeten worden en hoe het water en bodem belang mee te nemen. Ook is de landelijke maatlat voor groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving meegenomen, gezien de samenhang tussen de twee instrumenten.

Gebruik de structurende keuzes uit de water en bodem sturend brief, voor het bepalen van geschikte locaties voor de beoogde functie. Doe dit zo vroeg mogelijk in het proces.

Is een structurende keuze over het gebied (IJsselmeer, uiterwaarden) van toepassing die aangeeft om niet te bouwen?

Ja → Niet bouwen.

Wordt er gebouwd op een plek voor (toekomstige) waterberging in polders?

Ja → Nee, tenzij er geen nadelig gevolg is voor de (toekomstige) waterberging capaciteit.

Gebruik beschikbare informatie om het water en bodem systeem in kaart te brengen voor een woningbouwlocatie / ontwikkeling in het bebouwde gebied.

Drinkwater   Watersysteem   Bodemdaling

Ga direct in overleg met het drinkwaterbedrijf, mogelijk zijn noodoplossingen nodig.

Is er een direct knelpunt vanuit drinkwaterbeschikbaarheid?

Ja

Is er een knelpunt vanuit drinkwaterbeschikbaarheid tot 2030?

Ja

Ga direct in overleg met het drinkwaterbedrijf, om vertraging van de woningbouw te voorkomen.

Geen opgave vanuit drinkwaterbeschikbaarheid.

Overstromingskans meer dan 50 cm, vaker dan 1 keer in de 100 jaar?

Ja

Nee, tenzij.

Overstromingskans meer dan 20 cm, vaker dan 1 keer in de 10.000 jaar?

Ja

Maak een bewuste afweging voor locatiekeuze, inrichting en bouwwijze. Bij meer dan 50cm overstromingsdiepte voor evacuatieopgave, minder dan 50cm beperken schade.

Geen opgave vanuit het watersysteem.

Meer dan 30 cm bodemdaling tot 2050?

Ja

Grote systeemopgave, een grote inspanning is nodig in de locatiekeuze, inrichting en bouwwijze om levenscyclusbestendig te bouwen.

Meer dan 5 cm bodemdaling tot 2050?

Ja

Systeemopgave, maak een afweging voor locatiekeuze, inrichting en bouwwijze om levenscyclusbestendig te bouwen.

Geen opgave vanuit bodemdaling.

Pas daarnaast altijd de landelijke maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving toe.

Beslisboom concept ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving

Samenhang met de Landelijke maatlat voor een groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving

Naast de keuze waar te bouwen vanuit het (toekomstige) water- en bodemsysteem, is een standaard klimaatrobuuste inrichting en bouwwijze voorwaarde om nu en in de toekomst schade en extra kosten als gevolg van klimaatverandering te voorkomen. Daarom heeft IenW samen met BZK en LNV de landelijke maatlat voor een groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving ontwikkeld. Daar waar het ruimtelijk afwegingskader antwoord geeft op de vraag **Waar**, gegeven de risico's vanuit het water- en bodemsysteem, het beste gebouwd kan worden en/of welke opgave er ligt, geeft de landelijke maatlat aan **Hoe** er klimaatadaptief gebouwd kan worden. Hoe **beter** de keuze voor een locatie vanuit het water- en bodemsysteem, hoe **makkelijker** het ook zal zijn om te voldoen aan de landelijke maatlat. In de maatlat wordt gedefinieerd wat we verstaan onder klimaatadaptief bouwen en inrichten door het formuleren van duidelijke kwalitatieve doelen, kwantitatieve prestatie-eisen en richtlijnen voor de thema's hitte, droogte, wateroverlast, overstroming, bodemdaling en biodiversiteit.

De maatlat geldt voor heel Nederland en is van toepassing tot aan de gevel. Het definieert de basis voor wat klimaatadaptief ontwikkelen is. Het kan echter zo zijn dat door het water- en bodemsysteem er lokaal grotere risico's zijn, waardoor er een extra opgave is. Bijvoorbeeld een gebied waar water naar toe stroomt vanuit het omliggende gebied. Ontwikkelen in deze gebieden is mogelijk, het zal echter om een hogere inspanning vragen om aan de maatlat te voldoen.

De locatiekeuze voor een nieuwe ontwikkeling speelt op een ander moment in het proces dan de uitwerking voor de inrichting van een gebied. Het ruimtelijk afwegingskader en de maatlat zijn daarmee instrumenten die elkaar aanvullen op verschillende momenten van het ontwikkelproces.

Een visualisatie van hoe de instrumenten samenhang en een voorbeeld uitwerking ziet u in bijlage 3.

Voorbeelden van maatregelen

Om de uitwerking van het concept kader en de landelijke maatlat verder te duiden, zijn hieronder enkele voorbeelden gegeven. De maatlat vraagt om maatregelen in de inrichting en bouwwijze, het concept kader voornamelijk om keuzes in de locatie, maar heeft gevolgen voor hoe groot de opgave zal zijn om aan de maatlat te voldoen. Hoe risicovoller de locatie vanuit het water- en bodemsysteem, hoe groter de opgave om toekomstbestendig te bouwen.

Maatregelen vanuit het concept kader over de locatiekeuze van een ontwikkeling:

- **Water en bodem:** in zeer kwetsbare gebieden gegeven het plaatsgebonden overstromingsrisico heroverwegen van locatie of beoogde functie
- **Bodem:** Locatie keuze baseren op gronden die minder zettingsgevoelig zijn, intensieve bebouwing op zandruggen, of andere stabiele ondergronden.
- **Water:** Vrijhouden van (toekomstige) waterbergingsgebieden die nodig zijn vanuit het watersysteem/regionale waterbergingsgebieden.

Maatregelen vanuit het concept kader voor de inrichting van een plangebied:

- **Water:** Robuuste waterpeilen en bouwpeilen gebruiken die ruimte bieden voor het opvangen van extreme regionale neerslag dat vanuit het omliggende gebied naar het plangebied stroomt (groter dan de 1:100 bui die wordt gehanteerd in de maatlat).

Maatregelen vanuit de maatlat voor de inrichting van een plangebied:

- **Bodem:** Bouwen op de plekken binnen het plangebied die het minst zettingsgevoelig zijn
- **Water:** Verhoogd aanleggen van woningen en vitale en kwetsbare functies ten opzichte van resterende openbare ruimte, zodat er geen grote schade kan ontstaan .
- **Water:** Meest kwetsbare locaties voor wateroverlast in een plangebied gebruiken voor functies die kwetsbaarheid niet verhogen, zoals sportvelden of parken.
- **Water:** Het tijdelijk bergen van water dat in het plangebied valt, om omliggende systemen niet extra te belasten ten tijde van extreme regenval.

Maatregelen vanuit de maatlat voor de bouwwijze:

- **Bodem:** Het gebruiken van lichte ophoogmaterialen, om restzetting zoveel mogelijk te beperken. Investeren op basis van levenscycluskosten, niet alleen investeringskosten.
- **Water:** Het verhoogd aanleggen van kwetsbare systemen (stopcontacten, elektriciteitskasten) in woningen.
- **Water:** Op locaties met een grote kans op wateroverlast het bouwen met materialen die tijdelijk onder water kunnen staan (geen parket vloeren).
- **Water:** Voldoende woningen met verdiepingen boven het maximale overstromingsniveau (vaak is een 1ste of 2de verdieping voldoende) voor verticale evacuatie
- **Water:** Woningen met een dakraam zodat een vluchtroute naar het dak altijd mogelijk is